

Dr Branislav Gligorijević

1935–2012

Krajem 20. i početkom 21. veka u burnim tranzicionim događanjima savremene istorije, došlo je do fenomena ubrzanja istorijskog vremena. Ovo je imalo za posledicu ubrzanje naglog odlaska u paralelne svetove svesti i bitkâ mnogih istoričara generacije koja je bila u ovom vremenu deo srpske i jugoslovenske kulturne i društvene elite poznata po tome što je stvorila istoriografsku školu savremene istorije Jugoslavije. Iz nje je, povukavši se odavno u duboku anonimnost svakodnevnog života, ali ne i stvaralaštva, ovih dana otišao zauvek tiho i skromno jedan od doajena historiografije tzv. „građanske komponente“ istorije Jugoslavije – dr Branislav Gligorijević. Ovog istoričara, kasnije dugogodišnjeg kolegu na istraživačkom *Projektu istorije Jugoslavije u 20. veku*, upoznala sam 1965. godine u Odeljenju istorijskih nauka Instituta društvenih nauka u Beogradu, među generacijom mladih istoričara koji su vredno i predano započinjali veliku metodološku bitku za ukidanje istorijske distance i zasnivanje naučnih istraživanja savremene istorije.

Branislav Gligorijević je rođen 1935. godine u, vinogradima bogatoj, okolini Smedereva, u evropskom Podunavlju (Mihajlovac kod Smedereva), ali i na jednom od znamenitih prostora srpske istorije i srpske države, što će odrediti njegov životni put i istoriografska istraživanja. Pošto je gimnaziju završio u Smederevu, diplomirao je 1959. na Filozofskom fakultetu, grupa Istorija, Univerziteta u Beogradu, da bi se 1960. godine zaposlio u Odeljenju istorijskih nauka Instituta društvenih nauka (IDN). Od 1969. sa ostalim naučnicima iz istorijskog odeljenja IDN, zajedno sa naučnim kadrom iz Prvog odeljenja Instituta za radnički pokret (IRP), učestvuje u osnivanju Instituta za savremenu istoriju. Ova naučna institucija značila je napredak

u institucionalnom i metodološkom unapređenju i objedinjavanju prethodnih istraživanja na *Projektu istorije Jugoslavije u 20. veku*. Ona je izvukla istorijska istraživanja savremene istorije ispod pritiska vladajuće ideološke dogme, koja je još u socijalističkoj Jugoslaviji bila pod snažnim uticajem sociološke škole. Izvršila je objedinjavanje istraživanja tzv. „građanske komponente“ i revolucionarne istorije Jugoslavije, koja se do tada nalazila pod dominantnim uticajem teoretičara i ideologa Komunističke partije Jugoslavije. Ovim su bili stvoreni uslovi za širok zamah istraživanja totalne istorije Jugoslavije i angažovanje na ovom poslu istaknutih naučnih kadrova sa prostora svih jugoslovenskih republika, što je dovelo do jačanja Zajednice instituta za novu i noviju istoriju naroda i narodnosti Jugoslavije. Znatno je unapredilo timski rad, a glavni cilj i najveći naučno-istraživački projekat postalo je pisanje zajedničke sinteze *Istorije Jugoslavije u 20. veku*.

Gligorijević je doktorirao 1968. na Filozofskom fakultetu u Beogradu na temi *Demokratska stranka 1919–1929. godine*, otvorivši historiografski temu izučavanja građanskih buržoaskih stanaka u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslaviji: Demokratske stranke, Radikalne stranke i drugih. Kasnije će predmet njegovog interesovanja biti i Komunistička partija Jugoslavije, organizacija ORJUNA i dr. Doktorat o Demokratskoj stranci Gligorijević je odbranio pred tada poznatim autoritetima srpske i jugoslovenske historiografije: akademikom dr Vasom Čubrilovićem, prof. Jorjom Tadićem i redovnim profesorima dr Jovanom Marjanovićem i Radovanom Samardžićem. Među recenzentima monografije objavljene 1970. bio je prof. dr Dragoslav Janković, koji je predavao istoriju države i prava na Pravnom fakultetu u Beogradu i bio višegodišnji upravnik Odeljenja za istorijsku nauku IDN. Monografija o Demokratskoj stranci otvorila je široka vrata Branislavu Gligorijeviću u historiografsku školu savremene istorije Jugoslavije, koja se upravo tada osnivala i razvijala. U Uvodu knjige on metodološki koristi analizu i postulate bogate teoretske literature o političkim strankama (R. Lukića, B. Zihlerla, V. Lenjina, E. Kardelja, Lj. Tadića, D. Jankovića, M. Vebera, A. Gramšija i drugih autora). Ovim argumentuje metodološku postavku da „Istorijski prikaz jedne političke stranke trebalo bi da se zasniva na izvesnim teoretskim saznanjima“, i da će on služeći se metodom istorijskog materijalizma u uvodu svoje monografije „izložiti opšte teoretske stavove o političkim strankama“, što je i učinio.

Godine 1979. Gligorijević je objavio veliku studiju o parlamentarizmu pod naslovom *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)*, Institut za savremenu istoriju i Narodna knjiga, Beograd 1979, str. 420. Osnovne teme studije su razmatrane u okviru pitanja parlamentarnog režima kao sistema predstavničke demokratije u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, sa posebnim izučavanjem organizacije i sastava Privremenog pred-

stavništva, Ustavnog pitanja (1920–1922), jačanja i grupisanja opozicije (1923–1925), kao i uzroka krize parlamentarizma.

Opšti značaj Gligorijevićevih obimnih historiografskih istraživanja jeste u tome što je, temeljeći ih na ozbiljnoj i svestranoj arhivskoj građi, duboko zašao u izučavanje istorije jugoslovenske države modernog doba, posvetivši se fenomenima političke istorije. Kretao se od pojava opšte do pojava lokalne istorije (istorija Bora, Kladova, Beograda i dr.). Ovde je metodološki zanimljiv njegov tekst u trećoj knjizi „Istorije Beograda“: *Politička istorija – grad kao prestonica Jugoslavije 1918–1941*. Gligorijević se bavio i istorijom prosvete i obrazovanja. Iz ove oblasti skreće pažnju njegov članak *O nastavi na jezicima narodnosti u Vojvodini 1919–1929*, Zbornik za istoriju, br. 5, Novi Sad 1972, str. 55–83.

Nužno je konstatovati da se većina kasnije nastalih istorijskih pojava i fenomena, čak i početkom 21. veka, koja je izbila na površinu Istorije začela u međuratnom periodu, to jest u Kraljevini Jugoslaviji. Oni su se dogodili, razvili i izbili na površinu Istorije u istorijskim i društvenim strukturama, posebno u ključnim i presudnim događajima tokom dugog procesa trajanja krajem 20. i u prvoj deceniji 21. veka. Na jugoslovenskom istorijskom prostoru artikulisali su se prvih decenija 20. veka, nastali u nukleusima Istorije. Nastavili su da se razvijaju brže ili sporije, često opterećeni i potopljeni dubokim tektonskim poremećajima geostrateškog istorijskog prostora, uz prisustvo ciklične pojave ekonomskih kriza, da bi na kraju ponovo izronili iz dubina Istorije. Kao ozbiljan istraživač međuratne istorije Gligorijević nije mogao da ne zapazi ovu pojavu koja ga je prirodno-istorijski usmerila najverovatnije ka tome da nađe relevantne istorijske tragove određenih pojava i na tragovima jugoslovenske monarhije. Poslednje njegove zamašne knjige su: *Aleksandar Karađorđević*, tom I–II, BIGZ, Beograd 1996–2002, i *Kralj Petar Karađorđević u vrtlogu britanske politike ili Kako je ukinuta monarhija u Jugoslaviji*, Beograd 2001.

U periodu 1963–2002, za četiri decenije bavljenja historiografijom, Gligorijević je objavio preko 80 članaka, 5 zbirki izvora i 8 knjiga (monografija, studija, sinteza). Unutar ovoga zamašnog opusa možemo se sresti i sa njegovim istraživanjem nacionalnog pitanja u člancima: *Razlike i dodirne tačke u gledištu na nacionalno pitanje između Radikalne i Demokratske stranke 1918–1929*, Jugoslovenski istorijski časopis, br. 4, Beograd 1969, str. 153–158; *Gledišta Vladimira Čopića na nacionalno pitanje uoči i posle III kongresa KPJ 1926–1927*, u: *Život i djelo Vladimira Čopića*, Materijali sa znanstvenog skupa, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, Rijeka 1978, str. 225–232. Gligorijević se bavio i pitanjem revolucije, koje je razmatrao u tekstu *Perspektive revolucije u Jugoslaviji 1918–1929*, u: *Tito i revolucija*, Export-press, Beograd 1979, str. 150–152.

Pored navedenih studija o kralju Aleksandru i kralju Petru Karađorđeviću, među osam objavljenih knjiga ne mogu se zaobići sledeće: *Između revolucije i dogme – Vojislav Vujović u Kominterni*, Spektar, Zagreb 1983, str. 264; *Kominterni, jugoslovensko i srpsko pitanje*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 1992, str. 343, kao i istorijska sinteza rađena u koautorstvu sa Dragoslavom Jankovićem, Todorom Stojkovim i Živkom Avramovskim *Istorija Jugoslavije 1918–1941*, objavljena u izdanju Narodne knjige.

Gligorijević je učestvovao, bilo samostalno ili u koautorstvu, u priređivanju pet zbirki izvora: Ubavka Vujošević – Branislav Gligorijević, *Pisma Filipa Filipovića rukovodiocima Seljačke internacionale u Moskvi (1926–1930)*, Prilozi za istoriju socijalizma, 10, Beograd 1976, str. 325–524; *Memoari Jaše Prodanovića*, priredio Branislav Gligorijević, Prosveta, Narodna knjiga, Beograd 1978; *Josip Broz – Autobiografska kazivanja*, knj. I i II, priredili B. Gligorijević, Pero Damjanović, Nikola Popović i Milan Vesović, Narodna knjiga, Beograd, str. 423; *Treći kongres KPJ. Protokoli i dokumenti*, priredili B. Gligorijević i Ubavka Vujošević, Komunist, Beograd 1986; *Filip Filipović, Sabrana dela*, tom I i X, priredio B. Gligorijević, Institut za savremenu istoriju, Beograd 1988.

Na kraju, da kažemo da za nas koji smo ostali da trajemo svoje vreme još u Životu bez obzira na to kako, metafizički, iracionalno ili racionalno, idealistički ili materijalistički poimali fenomen Smrti, potrebno je da progovorimo u ovom momentu da će Duh, Energija i Intelpekt ovoga naučnika, nedokučivo fizički spoznajani Sada u Ovostranosti našeg bića, ostati preko Gligorijevićevog istoriografskog dela u baštini istorijske svesti naroda kome je pripadao. Ostaće njegova spoznaja, podlegala ili ne i nezavisno koliko, naučnoj kritici, svima onima koji će se ozbiljno baviti srpskom i jugoslovenskom istorijom 20. i 21. veka, uopšte fenomenom ljudske istorije. Neki novi mladi istoričari će crpsti iz njegove istorijske svesti i spoznaje istoriografske škole kojoj je pripadao, ono što je nekada bilo i raslo u našoj istoriografiji. U Duh i Intelpekt će upijati to kao sokove koje crpu mladi mlazovi iz stare vinove loze u nekom od čudesnih vinograda u Podunavlju pored Smedereva. Branislav Gligorijević je uspeo da ostvari svoju najveću ambiciju, ambiciju da pripitomi svoju lozu, svoj život, na beogradski asfalt u jednoj Velikoj školi i da se tu raduje crvenim sokovima Bahusovskog duha, gajeći svoj naučni vinograd.

Cerak, 14. oktobar 2012.

Dr Smiljana Đurović